

**Тема.** Боротьба руських земель з монголо - татарською навалою.

**Мета:** познайомити учнів з боротьбою руських земель з монголо-татарською навалою, навести факти героїчного опору загарбнику. Визначити причини поразки руських князівств. Навчати розрізняти легенди від історичної дійсності. Виховувати патріотизм, гордість за минуле батьківщини та рідного краю. Розвивати пам'ять, вміння працювати з атласом та контурною картою.

**Основні терміни:** монголо-татари, золотоординське ярмо, Золота Орда, ярлик.

**Основні події:** 1223-битва на річці Калці, 1240-захоплення та зруйнування монголо-татарами Києва

**Основні особи:** Чингіз-хан, Батий (Бату), Дмитро.

**Обладнання та матеріали:** Ю.Ю. Свідерський «Історія України. 7 клас», «Україна. Історичний атлас» 7 клас, «Контурна карта з історії України», 7 клас, «Історичний довідник від А до Я»; виставка книг: В. Яна «До останнього моря», А. Хижняк «Данило Галицький», Р.Федорів «Отчий світильник», С. Даушков «Було колись»; електронний підручник «Історія України», відеофільм «Кременець», мультимедійний проектор, комплект історичних джерел «Битва на річці Калка».

**Тип:** комбінований, інтегрований (історія України, українська література).

**Методи і прийоми:** „судовий процес”, робота з контурною картою, демонстрування, бесіда, робота в парах та в групах, доповідь, робота з історичними джерелами.

### Хід уроку

#### I. Організаційна частина

#### II. Повторення вивченого матеріалу

«Судовий процес». Учні об'єднуються у чотири групи: перша - Роман Мстиславович, Данило Галицький, друга - боярин Судислав, угорський король Коломан, третя - суддя, присяжні, четверта - кореспонденти.

Дві супротивні сторони – Данило Галицький та король Коломан, підтримувані своїми помічниками - готують доповідь на захист своєї позиції стосовно прав на галицький престол. Після виступів вони відповідають на запитання кореспондентів.

Присяжні виносять свій вердикт по даній справі. 2-3 присяжних мотивують своє рішення. Суддя оголошує рішення.

### **III. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми, мети уроку**

У своїй історії Київська Русь переживала всі ті процеси, які були характерні для європейських країн і перш за все період феодальної роздробленості. Але еволюційному шляху розвитку східнослов'янської держави завадила навала полчищ з Азії, які остаточно ліквідували державне утворення під назвою Київська Русь, але понесли такі втрати, що їх плани світового панування були приречені на поразку. Сьогодні ми будемо розглядати з вами героїчну сторінку в історії нашого народу – боротьбу проти монголо – татарських завойовників.

### **IV. Вивчення нового матеріалу**

#### План

Перший похід монголів на Русь

Вторгнення хана Батия на українські землі

Утворення Золотої Орди

Учитель історії.

У XIII ст. по Азії та більшій частині Європи смерчем пронеслася монголо – татарська навала, яку сучасники вважали за кару божу, порівнюючи із кровожерними та непереможними племенами гунів з Атилою на чолі. Ці нікому не відомі племена взяли мовби нізвідки, сіючи на своєму шляху смерть, вогонь та руїну.

#### 1. Доповідь учня на тему «Об'єднання монгольських племен та їх перші завоювання»

На основі доповіді учні визначають переваги організації монгольської армії перед європейською (дисципліна, організованість, нова тактика ведення війни, використання нової техніки, запозиченої у Китаї).

2. Робота з атласом та контурною картою: прослідкувати та нанести на контурну карту шлях монголо – татар під час першого походу на Русь та місце першої їх битви з руськими військами. Опрацювання документу «Битва на річці Калка»[Дод.1] та визначення результатів битви і причин поразки руських князів.

### Учитель історії.

У 1237 -1238 роках орда під проводом внука Чингізхана Бату(в руських літописах – Батий) вогнем і мечем пройшовши по князівствах Північно – Східної Русі, перетворила її на згарище. А вже 1239 року завойовники підійшли до кордонів українських князівств.

4. Демонстрування портрета Батия.[Дод.2]

5. Робота з атласом та контурною картою: учні наносять шлях монголо – татар по південоруських князівствах та підписують міста, які відзначилися тривалою обороною.

6. Робота з текстом підручника про оборону Києва(ст.157)

Запитання: 1. Які факти свідчать про силу татарської орди?

2. Хто керував обороною Києва?

3. Які факти свідчать про героїзм захисників Києва?

### Учитель історії.

Одним із першим міст, яке зуміло витримати облогу Батиевих військ, було наше місто Кременець. Ця героїчна сторінка нашої історії зафіксована у багатьох літературних джерелах, виставка яких вам пропонується до уваги. Прослухайте народну пісню у виконанні кобзаря Василя Жданкіна про події 1241 року під Кременцем.

7. Демонстрування фрагменту фільму «Кременець» (*дума у виконанні Жданкіна.*)[Дод.3]

### Учитель української літератури.

Легенда про ченця.

«Під час Батиевої навали зі зруйнованого монголами Києва дні і ночі поспішав в рідний Кременець чернець, щоб сповістити про страхітливую загрозу, і тут перед твердиною упав з виснаження, успівши крикнути: «Рятуйтеся, йдуть монголи!» і помер.»

Учитель історії. Яка гора в Кременці названа на честь цього монаха? (Черча)

### Учитель української літератури.

Василь Ян «До останнього моря».

«... До воріт добратися було неможливо: жителі, довідавшись про наближення монголів, полили гору водою, і тепер вона вся зледеніла. Коні ковзались і падали. Зі стін лунали крики і сміх, летіло каміння.

Гуюк – хан у злості наказав чекати стінобитних гармат, які йшли за військом. Через два дні прибув каменомет. Його везло 12 биків, а витягнути машину на гору льодовою дорогою було неможливо, тому довелося залишити її внизу. З гуркотом стала вона кидати важкі каменяки в бік міських воріт. Але камені – одні не долітали, інші, долетівши, через велику відстань не змогли проломити міцних воріт. Всі спроби монгольських воїнів взяти Кремянець закінчилися невдачею.

Хто захищає це прокляте місто? – запитав Гуюк.

Полонені говорять, що князь Галицький Данило доручив захист Кремінця тисяцькому Никодимові, а він наказав жителям полити водою цю гору, триматися із усіх сил, не вірити татарам і не відчиняти воріт.

Постоявши безуспішно під Кремінцем декілька днів, Гуюк – хан наказав своєму війську рушати далі, а схоплених полонених перебити.»

Учитель історії. Де на, вашу думку, в цій літературній обробці легенди про оборону Кремінця правда, а де народна фантазія? (Правда: імена історичних осіб, героїзм захисників, опис засобів оборони та облоги; фантазія: облита водою гора).

Учитель української літератури.

Іван Гнатюк

«Не бій – побоїще!

І змушен

Батий позбутися уяв,

Бо проти нього

Кожен русин

Віч – на – віч Кремінцем стояв!»

Учитель історії:

Незважаючи на весь героїзм наших предків, монголо-татарам вдалося на століття встановити своє панування над руськими землями. Пропоную за

допомогою довідника визначити зміст термінів «Золота Орда», «золотоординське ярмо», «ярлик».

#### **V. Узагальнення і систематизація**

Робота в парах: учні в парах самостійно готують один одному по два запитання по даній темі.

#### **VI. Підсумки**

Оцінювання роботи учнів.

Домашнє завдання

Параграф 16 (прочитати), скласти хронологічну таблицю «Боротьба народів Русі з монголо-татарами», підібрати факти, які свідчать про героїчну оборону наших предків проти загарбника.

## Дод 1. Битва на річці Калка

Коли зіткнулися війська між собою, то Данило виїхав наперед, і воєвода **Семен Олуйович**, і воєвода **Василько Гаврилович**. Ударили вони в полки татарські, і Василько був збитий з коня, а сам Данило поранений був у груди. Але через молодість і одвагу він не чув ран, що були на тілі його,— був бо він віком вісімнадцяти літ, <sup>[13]</sup> був бо він сильний,— і Данило кріпко боровся, побиваючи татар. Мстислав Ярославич Німий, бачивши це і подумавши, що Данило збитий був, помчав і сам між них, бо був той муж дужий, і тому, що він був родич **Романові**, із племені **Володимира**, на прозвище Мономаха. Він бо, велику приязнь маючи до отця його; йому й поручив по смерті свою волость — оддав князю Данилові.

Кріпко вони билися, але інші полки татарські зіткнулися з ними, і за гріхи наші руські полки було переможено. Данило, бачивши, що все сильніше в битві налягають вороги і стрільці їх стріляють сильно, повернув коня свого на втечу — через те, що кинулися за ним противники. І коли він біг, то захотів води, і, пивши, відчув рану на тілі своєму,— в битві не помітив він її через силу й мужність віку свого...

...а у города того залишилися два (татарські) воєводи Цигиркан і Тешюкан на Мстислава і зятя його Андрія і на **Олександра Дубровицького**: бо було два князя з Мстиславом. Тут ж бродники з татарами були, і воєвода їхній Пლოსкиня, і той окаянний цілував хрест чесний Мстиславу і обом князям, що їх не уб'ють, але відпусять за викуп, і збрехав окаянний: передав їх, зв'язавши, татарам; а город взяли і людей посікли і тут кістьми пали; а князів вони задавили, поклавши під дошки, а самі зверху сіли обідати, і так життя їх (князів) скінчилось.

Дод.2.



Батий

